

Ewa Rogowska-Cybulska

O semantyce i ortografii wyrażenia "Droga Krzyżowa" we współczesnej polszczyźnie

Język - Szkoła - Religia 4, 266-288

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O SEMANTYCE I ORTOGRAFII WYRAŻENIA *DROGA KRZYŻOWA* WE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYŹNIE

I.

Wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA*¹ należy do najbardziej popularnych polskich biblizmów, charakteryzujących się zarówno dużą frekwencją w – zróżnicowanych stylistycznie i tematycznie – tekstach, jak i powszechną znajomością jego formy i semantyki przez przedstawicieli wszystkich pokoleń. Wydaje się również, że wśród biblizmów współczesnego języka polskiego frazeologizm ten pobił rekord pod względem liczby znaczeń, w których bywa używany. Owe rekordowej liczbie znaczeń towarzyszą jednak szczególnie widoczne zaniedbania w sposobie ich rejestrowania i opisu przez źródła leksykograficzne.

O frazeologizmie tym w kontekście wybiórczej rejestracji znaczeń biblizmów przez słowniki pisał już Wojciech Chlebda (Chlebda 2005: 233), poddając krytyce nagminną praktykę frazeograficzną utrwalania tylko tych znaczeń wyrażen więcejskładnikowych, którym przysługuje cecha asumaryczności znaczeń komponentów, czyli takich wyrażen, które zyskały status metaforyczny. Wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA* przytoczył on jako jeden z przykładów kodyfikacji znaczeń wtórnych przy pomijaniu podstawowej (biblijnej) warstwy znaczeniowej (Chlebda 2005: 233), mimo że całośćka *DROGA KRZYŻOWA* ma we wszystkich swoich znaczeniach charakter frazeologiczny, dla każdego bowiem z tych znaczeń jest ona formą daną (gotową), w odnośnych sytuacjach dla wyrażenia odnośnego znaczenia odtwarzaną, a nie tworzoną przez mówiącego (Chlebda 2005: 235).

Zdaniem Wojciecha Chlebdy „*DROGA KRZYŻOWA* jest inwariantem, za którym kryją się co najmniej cztery warianty znaczeniowe”, a są to:

– *droga krzyżowa*₁ ‘ulice Jerozolimy, przez które przechodził Chrystus, idąc od domu Piłata na Golgotę; Via Crucis (Także Via Dolorosa)’;

¹ W tekście tego artykułu dla wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* stosuję pisownię kapitalikami ze względu na wielość postaci ortograficznych, które – w zależności od znaczenia – można mu przypisać. Natomiast w cytatach, pochodzących głównie z Internetu, zachowuję oryginalną pisownię stosowaną przez autorów – jako ilustrację (nie)świadomości ortograficznej Polaków w tym zakresie.

- *droga krzyżowa*₂ ‘cykl 14 wyobrażeń plastycznych obrazujących epizody ostatnich godzin życia Chrystusa; stacje Męki Pańskiej’;
- *droga krzyżowa*₃ ‘rodzaj nabożeństwa z procesją’;
- *droga krzyżowa*₄ ‘przeszkody w realizacji ważnego zamierzenia, życie pełne przeszkód, niepowodzeń, udręczeń’ (Chlebda 2005: 235).

Znaczenia podane przez Wojciech Chlebde nie wyczerpują jednak listy znaczeń tego frazeologizmu rejestrowanych przez słowniki współczesnej polszczyzny. W świetle sześciu podstawowych słowników ogólnych² języka polskiego wydanych w 2. połowie XX i na początku XXI wieku – *Słownika języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (1958-1969), *Słownika języka polskiego* pod red. M. Szymczaka (1978-1981), *Słownika współczesnego języka polskiego* pod red. B. Dunaja (1996), *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny* pod red. H. Zgólkowej (1994-2005), *Innego słownika języka polskiego* pod red. M. Bańki (2000) i *Uniwersalnego słownika języka polskiego* pod red. S. Dubisza (2003)³ – wyrażeniu *DROGA KRZYŻOWA* można przypisać 8 różnych znaczeń, mimo że żaden z tych słowników nie uwzględnia wszystkich z nich, a te słowniki, które odnotowują ów frazeologizm pod dwoma hasłami: s.v. *droga* i s.v. *krzyżowy*, pod każdym z tych haseł zamieszczają nieco inne dane⁴.

Owe 8 znaczeń wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* to (w nawiasie podaję słowniki, które dane znaczenie potwierdzają):

- 1) ‘przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w ewangeliach’ (PWSP s.v. *droga*, podobnie SJPD s.v. *droga*, SJPSzym s.v. *droga*, PSWP s.v. *droga*, USJP);
- 2) ‘droga, którą przeszedł Chrystus, niosąc krzyż od domu Piłata na Golgotę’ (ISJP s.v. *droga*);
- 3) ‘nabożeństwo odprawiane w kościele katolickim w czasie Wielkiego Postu, polegające na rozpamiętywaniu męki Chrystusa i połączone z obchodzeniem obrazów lub rzeźb wyobrażających tę mękę’ (ISJP, podobnie SJPD s.v. *droga* i *krzyżowy*, SJPSzym s.v. *droga* i *krzyżowy*, SWJP, PSWP s.v. *droga* i *krzyżowy*, USJP);

² Słowniki frazeologiczne notują mniej znaczeń, np. *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, oprac. A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz, Warszawa 2007 rejestruje tylko znaczenie: ‘życie pełne cierpień, udręczeń, sytuacje niosące wiele bolesnych przeżyć, wymagające wyrzeczeń i cierpliwości’.

³ Wykaz skrótów tytułów tych słowników znajduje się na końcu artykułu.

⁴ Chodzi tu wyłącznie o różnice w liczbie znaczeń, pomijam natomiast różnice w stopniu precyzji (niekiedy też prawdziwości) poszczególnych definicji, por. np. różnice dotyczące opisu *drogi krzyżowej* jako nabożeństwa: ‘nabożeństwo katolickie odprawiane w czasie Wielkiego Postu, odtwarzające symbolicznie mękę Chrystusa’ (USJP), ‘w chrześcijaństwie: nabożeństwo nawiązujące do drogi, jaką przebył Jezus z pałacu Piłata na Kalwarię, odprawiane przede wszystkim w Wielki Piątek’ (PSWP s.v. *krzyżowy*).

- 4) ‘14 plastycznych wizerunków (obrazów, rzeźb, płaskorzeźb) przedstawiających tę drogę’ (PWSP s.v. *krzyżowy*, podobnie SJPD s.v. *krzyżowy*, SJPSzym s.v. *krzyżowy*, SWJP, ISJP)
- 5) ‘życie pełne cierpień’ (SJPSzym s.v. *droga*, podobnie SJPSzym s.v. *krzyżowy*, SWJP, PSWP s.v. *droga* i *krzyżowy*, ISJP i USJP; SJPD s.v. *droga* notuje znaczenie przenośne, ale bez definicji);
- 6) *uczniowskie* ‘sprawdzian’ (PSWP s.v. *droga*);
- 7) *uczniowskie* ‘rok szkolny’ (PWSP s.v. *droga*);
- 8) *uczniowskie* ‘wizytacja dyrektora na lekcji’ (PWSP s.v. *droga*).

Wydaje się jednak, że ostatnie 3 znaczenia, zaklasyfikowane w PWSP jako *uczniowskie*, można by potraktować jako warianty jednego znaczenia: ‘wydarzenie ujmowane przez uczniów jako szczególnie zagrożone przeżyciem niepowodzenia szkolnego, zwłaszcza związane z egzekwowaniem przez nauczycieli wiedzy, lub ciąg takich wydarzeń, np. trudny sprawdzian, egzamin’, nie sądzę bowiem, by zdania typu *Dzisiaj w szkole była prawdziwa droga krzyżowa* przywoływały w świadomości odbiorców, nawet będących użytkownikami gwary uczniowskiej, jakieś konkretne wydarzenie z życia szkolnego, poza ogólną oceną odnośnej sytuacji jako trudnej dla uczniów. Przy takim ujęciu wyrażeniu *DROGA KRZYŻOWA* należałoby przypisać – w świetle sześciu podstawowych słowników ogólnych współczesnej polszczyzny – 6 różnych znaczeń.

Ponadto w różnych drukowanych i internetowych źródłach definiujących wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA* można znaleźć dwa inne znaczenia nieodnotowane w podstawowych słownikach ogólnych współczesnej polszczyzny; oba podaje encyklopedia internetowa *Wikipedia*. Poza podstawowym znaczeniem: ‘w kościołach chrześcijańskich nabożeństwo wielkopostne o charakterze adoracyjnym, polegające na symbolicznym odtworzeniu drogi Jezusa Chrystusa na śmierć i złożenia Go do grobu’ nazwa ta – zdaniem autorów hasła zamieszczonego w *Wikipedii* – używana jest też w kontekście samej męki Chrystusa i stacji – wizerunków drogi krzyżowej, co potwierdzają też inne źródła, a ponadto – czego inne źródła już nie podają – w odniesieniu do przedstawienia pasyjnego oraz czwartej tajemnicy części bolesnej różańca świętego (http://pl.wikipedia.org/wiki/Droga_krzyżowa). Znaczenie ‘przedstawienie pasyjne’ należy chyba uznać za wariant znaczenia ‘nabożeństwo’, wydaje się bowiem, że większość przedstawień pasyjnych nazywanych *drogami krzyżowymi* stanowią uteatralizowane nabożeństwa drogi krzyżowej, jednak znaczenie ‘jedna z tajemnic różańca’ ma na pewno odrębną odnośność przedmiotową i należy je uznać za 7. znaczenie wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA*.

Opisana powyżej wieloznaczność wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* ma źródło w derywacji semantycznej, której podstawę stanowi wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA* w swej podstawowej, biblijnej warstwie znaczeniowej, a ściślej: w jednym ze

znaczeń tej warstwy, już bowiem w sensie biblijnym frazeologizm ten jest dwuznaczny. Dwuznaczność ta wynika z wieloznaczności jego nadrzędnego składniowo komponentu *droga*, szczególnie z możliwości używania tego rzeczownika zarówno w znaczeniu przestrzennym, jak i czasowym, co jest przejawem metonimii typu ‘czynność’ – ‘miejsce czynności’ (por. Apresjan 1980: 255). Wszystkie znaczenia wtórne są efektem derywacji metaforycznej znaczenia ‘przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w ewangeliach’. Znaczenia ‘nabożeństwo i/lub przedstawienie pasyjne’, ‘jedna z tajemnic różańca’ i ‘cykl wizerunków’ oparte są na metaforze ‘wydarzenie’ – ‘jego odzwierciedlenie’ (Apresjan 1980: 259 zauważa, że metafora ta funkcjonuje głównie w odniesieniu do tematów biblijnych i ich odwzorowań w malarstwie), będącej uszczegółowieniem uniwersalnej metafory ‘przedmiot’ – ‘jego obraz’ (Grzegorzczukowa 2001: 42). Natomiast znaczenia ‘życie pełne cierpień’ i ‘trudności życia szkolnego’ powstały w efekcie dostrzeżenia podobieństw w interpretacji psychologicznej nazywanych wydarzeń do prototypu cierpienia, jakim dla chrześcijan jest Droga Krzyżowa Jezusa Chrystusa.

W 7 analizowanych źródłach leksykograficznych (w sześciu współczesnych słownikach polszczyzny ogólnej i w *Wikipedii*) zawartych jest 10 różnych opisów znaczeń wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* (gdyż 3 słowniki: SJPD, SJPSzym i PSWP podają różne dane s.v. *droga* i s.v. *krzyżowy*). Opisy te uwzględniają od 2 do 4 wyróżnionych wyżej znaczeń tego wyrażenia. Liczbę i rodzaj znaczeń rejestrowanych w poszczególnych opisach przedstawia schematycznie tabela 1.

Tabela 1. Znaczenia notowane przy wyrażeniu *DROGA KRZYŻOWA* przez współczesne słowniki polszczyzny ogólnej.

L.p.	słownik	zn. 1	zn. 2	zn. 3	zn. 4	zn. 5	zn. 6 (6–8)	zn. 7
1.	SJPD s.v. droga 4	+ dk	–	+ dk	–	+ (bez definicji)	–	–
2.	SJPD s.v. krzyżowy 2	–	–	+	+ dk	–	–	–
3.	SJPSzym s.v. droga 4	+	–	+	–	+	–	–
4.	SJPSzym s.v. krzyżowy 2	–	–	+	+	+	–	–
5.	SWJP (s.v. droga krzyżowa)	–	–	+ dk	+ dk	+ dk	–	–
6.	PSWP s.v. droga 4	+	–	+	–	+	+	–

7.	PWSP s.v. krzyżowy			+	+	+	-	-
8.	ISJP (s.v. droga)	-	+ ?	+ dk	+ DK	+ dk	-	-
9.	USJP (s.v. droga 3)	+	-	+	-	+	-	-
10.	Wikipedia	+	-	+	+		-	+

Zn. 1: ‘przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w ewangeliach’, zn. 2 ‘trasa w Jerozolimie, którą szedł Jezus, niosąc krzyż’, zn. 3. ‘nabożeństwo i/lub przedstawienie pasyjne, rozpamiętujące to wydarzenie ewangeliczne’, zn. 4 ‘wizerunki plastyczne przedstawiające to wydarzenie ewangeliczne’, zn. 5 ‘życie pełne cierpień’, zn. 6 (uczniowskie) ‘trudności życia szkolnego: sprawdzian, wizytacja dyrektora na lekcji lub cały rok szkolny’, zn. 7 ‘jedna z tajemnic różańca’. Litera *dk* i *DK* symbolizują stosowaną przez słowniki pisownię małymi lub dużymi literami. Brak takich liter oznacza, że w danym słowniku dla danego znaczenia nie zamieszczono jednoznacznej informacji o pisowni.

We wszystkich 10 opisach potwierdzone jest tylko znaczenie 3. ‘nabożeństwo’, ponadto tylko dwa z tych opisów (SJPD s.v. *krzyżowy* i *Wikipedia*) nie uwzględniają znaczenia przenośnego ‘życie pełne cierpień’ (zn. 5.). Do znaczeń średnio często odnotowywanych należą dwa znaczenia: w 6 miejscach zarejestrowano znacznie 4. ‘wizerunki plastyczne’, a w 5 miejscach – znaczenie 1. ‘wydarzenie ewangeliczne’. Natomiast znaczeniami rzadko odnotowywanym przez słowniki, w badanych źródłach poświadczonymi tylko jednokrotnie, są: znaczenie 2. ‘trasa w Jerozolimie, którą szedł Jezus, niosąc krzyż’, znaczenie 6. (uczniowskie): ‘sprawdzian’, ‘wizytacja dyrektora na lekcji’ i ‘rok szkolny’ oraz znaczenie 7. ‘jedna z tajemnic różańca’.

Wszystkie z owych 7 znaczeń frazeologizmu *DROGA KRZYŻOWA* notowanych przez słowniki i encyklopedie znajdują natomiast potwierdzenie w internetowych użyciach tekstowych (wyszukiwarka internetowa Google w marcu 2008 r. wskazała prawie 932 tys. trafień dla zapytania o *drogę krzyżową*).

Oto przykładowe ilustracje tych znaczeń:

– dla znaczenia 1. ‘przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w ewangeliach’:

Tradycja głosi, że, w czasie drogi krzyżowej Jezusa, z obserwującego wędrowną Skazańca tłumu wyszła pewna kobieta i własną chustą otarła Mu skrwawioną i spoconą twarz. W nagrodę na chuście odbiło się oblicze Bożego Syna.

– dla znaczenia 2. ‘droga, którą przeszedł Chrystus, niosąc krzyż od domu Piłata na Golgotę’:

*Chcę iść śladami naszego Pana Jezusa Chrystusa, którego **krzyżowa droga** wiodła z pretorium Poncjusza Piłata aż do wzgórza Trupiej Czaszki, zwanego po hebrajsku Golgota.*

www.niedziela.pl/zaw/archiwalne_strony_www/n11/droga.htm

– dla znaczenia 3. ‘nabożeństwo odprawiane w kościele katolickim w czasie Wielkiego Postu, polegające na rozpamiętywaniu męki Chrystusa i połączone z obchodzeniem obrazów lub rzeźb wyobrażających tę mękę’:

*Do powstania i rozszerzenia się nabożeństwa stacyjnego w formie współczesnej **Drogi krzyżowej** przyczynił się najbardziej Holender Adrian Cruys, zwany Adrichomiusem, przełożony klasztoru św. Barbary w Delft (zmarł w 1585 roku). Ułożył on cykl **Drogi krzyżowej** o 12 stacjach wraz z komentarzem, dzieląc całość Drogi Bolesnej Chrystusa (Via Dolorosa) na Drogę Pojmania (Via Captivitatis) od modlitwy w Ogrójcu do pretorium Piłata, i Drogę Krzyża (Via Crucis) – od pretorium do śmierci na krzyżu. Nabożeństwo **Drogi krzyżowej** w układzie Adrichomiusa rozszerzyło się pod koniec XVI wieku na całą Europę. Po dodaniu w XVII wieku dwóch ostatnich stacji: zdjęcie z krzyża i złożenie do grobu, **Droga krzyżowa** ukształta ostateczny kształt, znany do dzisiaj.*

<http://archiwum.wiz.pl/2001/01043000.asp>

– dla znaczenia 4. ‘14 plastycznych wizerunków (obrazów, rzeźb, płaskorzeźb) przedstawiających tę drogę’:

*W 2004 roku **Droga Krzyżowa** na zlecenie Gminy Miejskiej Głogów, poddana została przez głogowska firmę MARKOP gruntownej renowacji, dzięki czemu będzie służyła jeszcze długie lata.*

www.malach.org/strona/cmentarz-legnicka

– dla znaczenia 5. ‘przeszkody w realizacji ważnego zamierzenia, życie pełne przeszkód, niepowodzeń, udręceń, cierpienia’:

*Bardzo często przebaczenie komuś czy prośba o przebaczenie to prawdziwa **Droga Krzyżowa**. Trud, wydaje się, ponad nasze siły.*

www.sfd.kuria.lublin.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=423&Itemid=70

*W większości przypadków, zanim teatr osiągnie sukces artystyczny i uznanie, musi przejść przez prawdziwą **drogę krzyżową** konfliktów, spięć, batalii,*

artpapier.com/?pid=2&cid=4&aid=171

*Do nieba idzie się **drogą krzyżową** – tę prawdę muszę zawsze mieć przed oczyma.*

www.katolik.pl/index1.php?st=rozne&id_r=225&id=602&rodzaj=reko

***Droga krzyżowa** mego żywota rozpoczęła się 26 września 1939 roku. W dniu tym po raz pierwszy zetknąłem się z Gestapo. Aresztowano mnie i osadzono w piwnicach Magistratu sierpeckiego (...)*

www.sierpc.com.pl/czytelnia/szatkowski/droga_krzyzowa.html

– dla znaczenia 6. ‘wydarzenie ujmowane przez uczniów jako szczególnie zagrożone przeżyciem niepowodzenia szkolnego, zwłaszcza związane z egzamowaniem przez nauczycieli wiedzy, np. trudny sprawdzian, egzamin, lub ciąg takich wydarzeń, np. rok szkolny’ – choć cytaty częściej dotyczą życia studenckiego:

*Karne od zawsze umiałem, od zarania dziejów. Na studiach na UW polecam mgr. Wiernikowskiego. To jest **droga krzyżowa**, ale karne się pamięta na baaaaaaardzo długo. Co do przecinka:]*

<http://palownik.blogspot.com/2007/11/patrzcie-jak-si-lata-gdy-dupsko-wolne.html>

*Na egzamin przyjechałem w wyznaczonym terminie. To była **droga krzyżowa** na Golgotę. Przejechał po całym materiale i nawet żądał podania wzoru chemicznego morfiny (nie wiadomo, po co on jest potrzebny w praktyce lekarskiej!). Na koniec wyciągnął moją kartę egzaminacyjną, której wspaniałomyślnie nie zwrócił do dziekanatu. Zdawałem egzamin tak, jak w pierwszym terminie. Wziął indeks, wpisał ocenę dostateczną i na zakończenie oświadczył, że pewnie spotkamy się jeszcze raz w życiu, ale na sali sądowej: on jako biegły, ja jako oskarżony. Pokazał mi, jaki stopień wpisał w swoim zeszycie - była to trójka z dwoma minusami. Do dziekanatu poszła karta egzaminacyjna z oceną dostateczną. Najgorsze miałem za sobą. Na farmakologii był największy odsiew studentów. Na czwarty rok doszło nas tylko 180 z 307, którzy startowali na pierwszym roku.*

dokument.slam.katowice.pl/wsp5.asp

– dla znaczenia 7. ‘czwarta tajemnica bolesna różańca świętego’:

Różaniec zawsze zaczynamy od zrobienia znaku krzyża świętego. Składa się on z czterech części, najnowsza tajemnica światła została dodana przez Jana Pawła II. Na każdą część wchodzi pięć tajemnic.

Część pierwsza - radosna, w niej wyróżniamy następujące tajemnice: (...)

Część druga - bolesna, w niej znajdują się następujące tajemnice:

- *Modlitwa Pana Jezusa w Ogrójcu*
- *Biczowanie Pana Jezusa*
- *Cierniem ukoronowanie*
- ***Droga krzyżowa***
- *Śmierć Jezusa Chrystusa na krzyżu*

Część trzecia – chwalebna: (...)

http://www.bryk.pl/teksty/podstawowa/pozosta%C5%82e/religia/14348-tajemnice_r%C3%B3%C5%BCa%C5%84cowe.html

Z użyć w tekstach dostępnych w Internecie wyłania się jednak również możliwość wyodrębnienia 3 innych znaczeń wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA*, derywowanych metonimicznie ze znaczenia ‘nabożeństwo polegające na rozpamiętywaniu męki Chrystusa, połączone z obchodzeniem obrazów lub rzeźb wyobrażających tę mękę’.

Jednym z nich jest znaczenie ‘rozważania drogi krzyżowej, tekst nabożeństwa drogi krzyżowej’, występujące zwłaszcza w kontekstach typu *pisać* (*drukować*, *zamieszczać*, *publikować*, *wydawać*) *drogę krzyżową* lub *czytać* (*recytować*, *odmawiać*) *drogę krzyżową*, por.:

*Już od czasów licealnej młodości towarzyszy mi taki obyczaj, że w wielkopiątkowy wieczór piszę własną **Drogę Krzyżową**.*

cienistadolina.blog.onet.pl/2,1D194676266,index.html

*Zamieszczona poniżej **droga krzyżowa**, to nie tyle gotowe już rozważania co raczej propozycja do przeprowadzenia rozważań.*

www.fuw.edu.pl/~trochim/Duch/drogak.html

*Gorzów Wlkp. Jan Nowicki będzie recytował **Drogę Krzyżową**.*

www.gazetalubuska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20080312/

AKTUALNOSCI/713666524 - Sprzed 6 godzin

Znaczenie to oparte jest na metonimii typu ‘przedstawienie teatralne’ – ‘tekst tego przedstawienia’, będącej odmianą regularnej metonimii ‘jedna z wielu realizacji wzorca’ – ‘wzorzec’.

Drugie ze znaczeń – ‘trasa procesji drogi krzyżowej; szlak, którym chodzą procesje drogi krzyżowej’ – pozostaje w relacji metaforycznej do znaczenia ‘ulice Jerozolimy, przez które przechodził Chrystus, idąc od domu Piłata na Golgotę’, w relacji metonimii czasowo-przestrzennej typu ‘czynność’ – ‘miejsce czynności’ do znaczenia ‘nabożeństwo drogi krzyżowej’ i w relacji holonimicznej do znaczenia ‘14 plastycznych wizerunków (obrazów, rzeźb, płaskorzeźb) przedstawiających tę drogę’ (które ma wobec niego – ze względu na odwracalność tej relacji – charakter partonimiczny). W znaczeniu tym wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* używa się w odniesieniu do tras procesji odbywanych poza terenem kościoła, ulicami miasta lub szlakiem wytyczonym wśród obiektów natury, por.:

Droga krzyżowa liczy 500 m. Rozpoczyna się przy moście na strumyku noszącym nazwę Cedron, (...) a kończy się na wzgórzu Zimna Góra – liczącym 275,7 m.

www.zimnagora.pl/content/view/69/28/

*Nikt i nic nie mogło odwlec mnie od zaplanowanego na sobotę wypadu w Góry Świętokrzyskie (...) Zaparkowaliśmy na parkingu w Hucie Szklanej i ostro szeroką bardzo śliską drogą poprzez Łysą Górę (...) dotarliśmy do Klasztoru na Świętym Krzyżu. (...) Oj dawało się niebieskim szlakiem (**drogą krzyżową**) w dół w stronę nowej Słupi. Ogromna koncentracja coby na byle bardzo śliskim korzeniu nie wywinąć orla (...)*

http://www.bikeholicy.pl/index.php/Strona_glowna/Inne_wyjazdy/Lysogory_zima/

*W Piątkowej **Droga Krzyżowa** też prowadzi przez kilka kilometrów, ale tutaj kolejne stacje wyznaczają kamienne glazy.*

limanowa.naszemiasto.pl/wydarzenia/823035.html

*Dziś przez ten las wiedzie **Droga Krzyżowa** i znajdują się trzy kapliczki, upamiętniające trzy miejsca objawień Matki Bożej.*

www.tygodnik.lt/200521/bliska1.html

*W skład delegacji weszli górale pienińscy, którzy w strojach regionalnych nieśli krzyż na poszczególnych odcinkach **drogi krzyżowej**.*

w.nowy targ.com.pl/dane.php?cid=195&PHPSESSID=6c8faad51e231661ea4213059a295d9e

*Benedykt XVI nie przejdzie w tym roku całej **Drogi Krzyżowej**.*

www.tvn24.pl/0,1542906,wiadomosc.html

Trzecie znaczenie frazeologizmu *DROGA KRZYŻOWA* nienotowane przez żaden ze słowników współczesnej polszczyzny to ‘grupa ludzi biorących udział w procesji drogi krzyżowej’, por.:

*Na czele **Drogi Krzyżowej** szli parafianie z Brzezinki i Oświęcimia, przedstawiciele różnych stanów, ruchów, grup parafialnych i organizacji*

www.auschwitz.org.pl/new/index.php?tryb=news_big&language=PL&id=1389

*W tym roku także trasą wiodącą od żwirowni do miejsca straceń karnego obozu pracy wyruszyła **droga krzyżowa, na czele której** szli harcerze z krzyżem.*

ww.muzeumsiedlce.art.pl/treblinka-z-zycia.html

*W Wielki Wtorek **Droga Krzyżowa** wyrusza ulicami miasta. Rozważania przygotowują poszczególne stany społeczne i grupy zawodowe Miechowa.*

www.niedziela.pl/artukul_w_niedzieli.php?doc=ed200315&nr=26

*W Toruniu **droga krzyżowa** przechodzi od 1994 r. z kościoła garnizowego do katedry św. Janów przez Rynek Nowomiejski, ul. Królowej Jadwigi, Szeroką i Żeglarską.*

<http://miasta.gazeta.pl/torun/1,48723,5024999.html>

Znaczenie to rozwinęło się ze znaczenia ‘nabożeństwo (...), polegające na rozpamiętywaniu męki Chrystusa i połączone z obchodzeniem obrazów lub rzeźb wyobrażających tę mękę’ (ISJP), czyli ‘rodzaj nabożeństwa z procesją’ (Chlebda 2005: 235), w procesie przesunięcia dominanty semantycznej z ‘nabożeństwa’ na ‘procesję’ i w wyniku analogii do wyrazu *procesja*, który po zmianie dominanty semantycznej stał się hiperonimem w stosunku do wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA*, a który występuje w polszczyźnie w dwu znaczeniach: ‘uroczysty pochód religijny, w którym ludzie śpiewają i niosą przedmioty kultu’ i ‘ludzie biorący udział w takim pochodzie’.

Uwzględnienie tych trzech znaczeń wyabstrahowanych z tekstów internetowych pozwala zatem wyróżnić we współczesnej polszczyźnie co najmniej 10 różnych znaczeń frazeologizmu *DROGA KRZYŻOWA*.

II.

Tak bardzo rozbudowana wieloznaczność wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* oraz rodzaj znaczeń, w jakich frazeologizm ten funkcjonuje w polszczyźnie, rodzi liczne problemy poprawnościowe o charakterze semantycznym i ortograficznym.

Wątpliwości pojawiają się już na etapie akceptacji znaczeń potwierdzonych w tekstach internetowych a nienotowanych przez słowniki współczesnej polszczyzny. Wydaje się jednak, że z trzech takich znaczeń frazeologizmu *DROGA KRZYŻOWA* tylko znaczenie ‘grupa osób biorących udział w procesji drogi krzyżowej’ nie zasługuje na aprobatę poprawnościową. Gdy bowiem pozostałe dwa znaczenia są efektem regularnej metonimii i/lub metafory, to znaczenie ‘grupa osób biorących udział w procesji drogi krzyżowej’ powstało w wyniku nieuprawnionej analogii semantycznej (do wyrazu *procesja*); ponadto efektem tej analogii jest niezamierzona kolizja semantyczna ze znaczeniem podstawowym wyrazu *droga* ‘trasa’ w kontekstach typu *droga (krzyżowa) szła*.

Z bliskości poszczególnych znaczeń wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* wynikają też błędy semantyczno-składniowe, polegające na jego jednoczesnym używaniu w kontekstach składniowych typowych dla dwu różnych znaczeń, zwłaszcza zaś dla znaczeń:

– ‘nabożeństwo’ i ‘trasa’, np.:

*Ks. dr Jan Gierliński w 1958 roku pisał w „Przewodniku Katolickim” – „Przebywają oni chętnie blisko dwadzieścia kilometrów, **dwadzieścia kilometrów Drogi Krzyżowej, za której odprawienie** niejednemu sercu Bóg przebaczy winy i daruje kary, zaoszczędzi doświadczeń i codziennych krzyży”*

<http://www.krzywin.pl/index.php?pid=296>

*Przygotowuje nas ponadto do **przeżycia Drogi Krzyżowej którą po południu pójdziemy** w stronę domu Marty wsłuchując się w jej teksty.*

<http://www.kuria.lublin.pl/ruchy/ogniska/polskie%20rekolacje%20we%20Francji.html>

*O godzinie 1630 przy katedrze rozpocznie się **Droga Krzyżowa, która powiedzie ulicami miasta do kościoła św. apostołów Piotra i Pawła.***

www.katedra.opole.pl/articles.php?cat_id=1

– ‘grupa ludzi’ i ‘trasa’, np.:

*Trasą wiodącą od żwirowni do miejsca straceń karnego obozu pracy Treblinka I **przeszła droga krzyżowa. Kroczyło nią** dwoje byłych więźniów - Barbara Bednarska i Zygmunt Chłopek.*

<http://www.muzeumsiedlce.art.pl/treblinka-z-zycia.html>

*Dzisiaj wieczorem **przejdzie tędy droga krzyżowa. Ze stacjami Męki Pańskiej** zlokalizowanymi m.in. przy pubach i klubach.*

miasta.gazeta.pl/plock/1,35681,5021816.html

*W Niedzielę Palmową w godzinach wieczornych ulicami Siedlec **przeszła Droga Krzyżowa, którą** podążyło ok. 6 tyś wiernych.*

www.diecezja.siedlce.pl/aktualnosci.php?i=22&show_sdnews=2049

– ‘nabożeństwo’ i ‘grupa ludzi’, np.:

*Przez centrum Poznania **przeszła dziś droga krzyżowa w intencji** męczenników XXI wieku. Nabożeństwo poprowadził ksiądz prałat Jan Stanisławski.*

www.tutej.pl/cms.php?i=28856

Bliskość poszczególnych znaczeń tego wyrażenia, pozwalająca na użycie go w różnych znaczeniach w podobnych konstrukcjach składniowych, może natomiast prowadzić do powstawania tekstów dwuznacznych, jak w zdaniu:

*Świadectwem uмиłowania tego nabożeństwa przez lud chrześcijański są niezliczone **Drogi krzyżowe** w kościołach, sanktuariach, na dziedzińcach klasztornych, a także na otwartym powietrzu, we wsiach i na podwórkach, a każda z tych stacji ma odmienny kształt i swoją sugestywną wymowę.*

<http://www.liturgia.dominikanie.pl/dokument.php?id=700>

z którego nie wynika jednoznacznie, czy mowa w nim o rozpowszechnianiu się nabożeństw, czy też przedstawień plastycznych męki Chrystusa, fundowanych dla umożliwienia odprawiania tego nabożeństwa.

Innego rodzaju wątpliwości wywołuje następujący fragment rozważań drogi krzyżowej:

Spotkały jednak Ciebie tylko te niewiasty, które wyszły na drogę krzyżową. Tylko te doznały Twego pocieszenia, które same uzaliły się nad Tobą.

www.parafia-internetowa.pl/?dzial=11&pokaz=3

który pozwala na dwojaką interpretację semantyczną, składniową i – w konsekwencji – teologiczną⁵.

Szczególnie dużo problemów poprawnościowych związanych z używaniem wieloznacznego wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* budzi jednak we współczesnej polszczyźnie jego postać ortograficzna.

O pisowni tego wyrażenia w jego różnych znaczeniach słowniki i inne wydawnictwa ortoepiczne informują bardzo rzadko, na dodatek nie zawsze jednako. NSO PWN s.v. *krzyżowy* odnotowuje jedynie dwa znaczenia: „droga krzyżowa (nabożeństwo)” i „ale: Droga Krzyżowa (męka Chrystusa)”. Tylko jako nazwa nabożeństwa *droga krzyżowa* została przywołana przez R. Przybylską i W. Przyczynę w *Zasadach pisowni słownictwa religijnego*: „Nazwy wszelkich nabożeństw (w tym mszy) zapisujemy zasadniczo małą literą, np. *liturgia godzin* (ale: *Liturgia godzin* jako tytuł książki liturgicznej), *roraty*, *suma*, *pasterka*, *droga krzyżowa*, *rezurekcja*, *jutrznia* (= *laudesy*), (...)” (Przybylska, Przyczyna (red) 2004: 21). Z 6 podstawowych słowników ogólnych współczesnej polszczyzny tylko 3 stosują zapis jednoznacznie informujący o ortografii definiowanego wyrażenia. SJPD i SWJP dla wszystkich uwzględnionych znaczeń tego frazeologizmu (a więc dla znaczeń ‘nabożeństwo’ i ‘życie pełne cierpienia i przeszkód’, SJPD ponadto dla znaczenia ‘przejście Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę’, a SWJP dla znaczenia ‘wizerunki plastyczne stacji męki Pańskiej’) kodyfikują pisownię obu jego członów małymi literami. Natomiast ISJP uzależnia pisownię od znaczenia: małymi literami zaleca pisać oba komponenty, gdy wyrażenie to oznacza ‘nabożeństwo...’ lub ‘czyjeś pełne cierpienia życie’, zaś dużymi, gdy nazywa ono ‘artystyczne przedstawienie tej drogi w postaci cyklu obrazów lub rzeźb’ (dla znaczenia ‘droga, którą przeszedł Chry-

⁵ Od tego, czy wyrażenie przyimkowe *na drogę krzyżową* pełni w tym zdaniu funkcję adlatywnego okolicznika miejsca (jako odpowiedź na pytanie: *dokąd wyszły?*), a *DROGA KRZYŻOWA* oznacza ‘trasę, którą przebył Jezus’, czy też wyrażenie to pełni funkcję okolicznika celu (jako odpowiedź na pytanie: *po co, w jakim celu wyszły?*), a *DROGA KRZYŻOWA* jest nazwą wydarzenia (męki Chrystusa), zależy teologiczna wymowa tego fragmentu: jeśli bowiem jest to okolicznik celu, to spotkanie niewiast z Chrystusem należy uznać za zależne wyłącznie od ich woli, a jeśli jest to okolicznik miejsca, to spotkanie niewiast z Chrystusem mogło nastąpić przypadkiem, a od ich woli zależało jedynie samo podjęcie działania, zainicjowanie aktywności, dzięki której – i dzięki łasce Bożej – nastąpiło spotkanie.

stus, niosąc krzyż od domu Piłata na Golgotę’ brak w tym słowniku cytatu, a więc i przykładu pisowni).

Więcej propozycji rozstrzygnięć dotyczących pisowni frazeologizmu *DROGA KRZYŻOWA* znalazło się w obu poradnikach językowych powstałych ostatnio na podstawie pytań kierowanych do internetowych poradni językowych.

W wydawnictwie poradni PWN-owskiej Jan Grzenia na pytanie: „Jakimi literami – małymi czy wielkimi – należy pisać wyrażenie *droga krzyżowa* – zarówno w znaczeniu ‘nabożeństwo’, jak i ‘pasja Chrystusa’, ewentualnie też w znaczeniu metaforycznym” odpisał następująco: „Wyrazy i wyrażenia nazywające nabożeństwa piszemy – na mocy reguły – małymi literami, np. *msza święta, roraty*. W praktyce językowej często spotyka się też zapisy *Droga Krzyżowa*, co jest przykładem emocjonalnego użycia wielkiej litery. Zapis wielkimi literami ma sens tylko w znaczeniach religijnych, w znaczeniu przenośnym nie ma potrzeby go stosować” (Kubiak-Sokół (wyb. i oprac.) 2007: 91–92; por. też <http://poradnia.pwn.pl/lista.php?szukaj=droga+krzyz%BFowa&kat=18>).

W publikacji poradni Uniwersytetu Śląskiego natomiast na prośbę „o rozwiązanie (...) wątpliwości dotyczących pisowni połączeń *droga krzyżowa* i *męka pańska* oznaczających przedstawienia znajdujące się w kościołach, np. *Droga K/krzyżowa wykonana przez...*” Aldona Skudrzyk odpowiedziała, że „Pisownia obu wyrazów uzasadniona jest regułą dotyczącą pisowni tytułów, chodzi bowiem o »przedstawienia« w kościołach. Tak więc: *Droga krzyżowa* oraz *Męka Pańska (...)*” (Wyrwas (red.) 2007: 51, por. też http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/index.php?action=baza_archiwum).

W świetle tych różnych źródeł w zależności od znaczenia zapis wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* może zatem przybierać 3 różne wersje: albo oba komponenty pisze się małymi literami, albo oba dużymi, albo pierwszy komponent literą dużą, a drugi – małą.

Próba uporządkowania opisu tych trzech sytuacji nie jest jednak prosta, przytoczone rozstrzygnięcia nie wyczerpują bowiem problemów ze stosowaniem dużych i małych liter w zapisie wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA*, zwłaszcza że przepisy ortograficzne jednoznacznie odnoszą się – uwzględniając sformułowania ogólne, nieopatrzone przykładem tego wyrażenia – nie do wszystkich znaczeń tego frazeologizmu; na szczęście część słownikowa NSO PWN zawiera na ogół dla użyć nieopisanych w ogólnych zasadach ortograficznych jednostkowe przykłady analogiczne. Jak więc należy zapisywać wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA* w każdym z 9 wyróżnionych jego znaczeń w świetle obowiązujących przepisów ortograficznych?

Wydaje się, że żadnych problemów nie sprawia pod tym względem jedynie znaczenie opatrzone metaforycznym kwalifikatorem *uczniowskie*: ‘sprawdzian’, ‘rok szkolny’ lub ‘wizytacja dyrektora na lekcji’, dla którego trudno wyobrazić sobie użycie wymagające zastosowania dużych liter ze względów innych niż składniowe (tj. na początku zdania). W wypadku pozostałych 8 znaczeń decyzja

o zastosowaniu małych lub dużych liter wydaje się już mniej oczywista, zwłaszcza że o ewentualnym wyborze dużych liter mogą tu decydować zarówno względy semantyczne (uznanie danego wyrażenia za nazwę własną⁶) – i wówczas wybór ten jest obligatoryjny – jak i religijne oraz uczuciowe (cześć religijna lub szacunek dla treści wyrażanych tym frazeologizmem użytym w roli wyrażenia pospolitego) – a wówczas wybór dużych liter powinien być w zasadzie fakultatywny (choć w ramach danej kultury niektóre „reguły szacunku” są dość sztywne).

Niepewność wywołaną tylko trudnościami stosowania zasady emocjonalnego użycia wielkiej litery możemy jako użytkownicy polszczyzny odczuwać w wypadku wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* w znaczeniu metaforycznym ‘przeszkody w realizacji ważnego zamierzenia; życie pełne przeszkód, niepowodzeń, udręczeń; sytuacje niosące wiele bolesnych przeżyć’. Wbrew stanowisku poradni PWN-u możliwe są bowiem takie użycia tego frazeologizmu, w których posłużenie się dużymi literami dla wyrażenia czci i szacunku nie będzie nadużyciem, por. np.:

*Rodzina Zienkiewiczów przeszła **Drogę Krzyżową Narodu Polskiego**. Ta droga prowadziła przez polskie miasta i wioski przez rozległą Rosję na Syberię. Tym szlakiem szli powstańcy listopadowi i styczniowi. Ową drogę przemierzali nasi Rodacy, którzy w dniach zaboru nie chcieli podać karku pod carskie panowanie. **Krzyżową drogą Narodu Polskiego** na Syberię szli Polacy deportowani ze wschodnich rubieży dawnej Rzeczypospolitej podczas II wojny światowej. A były to tragiczne dni, kiedy jednej zimowej nocy trzeba było opuścić dom, zabrać najpotrzebniejsze przedmioty i dniami, tygodniami jechać w bydłowych wagonach po bezkresnych stepach Syberii. Byli oni zamykani w gułagach, wyrzucani z wagonów na otwartą przestrzeń, w której kopali jamy albo ziemianki, by przetrwać syberyjską zimę.*

***Droga Krzyżowa Narodu Polskiego** obfitowała w cierpienie i w upokorzenie.*

www.ordynariat.wp.mil.pl/kazania_wiecej.php?idkazania=95

Natomiast mniejsze lub większe trudności z ustaleniem, czy wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA* występuje w funkcji apelatywnej, czy proprialnej, sprawiać może aż 7 z 8 „trudnych ortograficznie” znaczeń. Dla dwóch z nich problem ten ma

⁶ Dodatkowych kłopotów ortograficznych przysparza w tym wypadku konieczność rozstrzygnięcia, do jakiego typu nazw własnych należy to wyrażenie w tym znaczeniu i czy w związku z tym należy pisać dużą literą tylko człon pierwszy, czy też oba człony (teoretycznie w grę wchodzi też możliwość zapisywania dużą literą tylko członu drugiego: *droga Krzyżowa*).

w zasadzie charakter systemowy, dla pozostałych pięciu znaczeń – tekstowy. Owe dwa znaczenia wymagające rozstrzygnięcia systemowego to oba znaczenia biblijne: ‘przejsię Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę’ i ‘droga, którą przeszedł Chrystus, niosąc krzyż od domu Piłata na Golgotę’. Pozycja każdego z tych znaczeń w podsystemach leksykalnych apelatywów i propriów jest jednak inna, pierwsze bowiem wiąże się z określonym fragmentem przebiegu w czasie, natomiast drugie – z określonym fragmentem przestrzeni, co polskie przepisy ortograficzne traktują odmiennie.

Pisowni wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* w znaczeniu czynnościowym ‘przejsię Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę, opisane w ewangeliiach’ poświęcony jest w *Zasadach pisowni słownictwa religijnego* rozdział 17., w którym czytamy, że nazwy wydarzeń zbawczych „piszemy w tekstach religijnych wielką literą” (Przybylska, Przczyzna (red.) 2004: 29). Wyrażenie to w tym znaczeniu rzeczywiście pojawia się przede wszystkim w tekstach religijnych⁷, jeśli jednak wystąpi w tekście „świeckim”, obejmuje je w świetle *Zasad pisowni polskiej* reguła dotycząca pisowni nazw wydarzeń dziejowych⁸, nakazu-

⁷ Zwłaszcza w rozważaniach modlitewnych związanych z nabożeństwem drogi krzyżowej, w kontekście duchowego uczestnictwa w męce Jezusa Chrystusa, polegającego głównie na jej plastycznym odtwarzaniu w wyobraźni, na rozważaniu w myślach, na przeżywaniu stacja po stacji oraz wzbudzaniu w sobie modlitewnej wdzięczności:

*Jezu, dziękuję Ci, że odkupiłeś mnie, że przeszedłeś **Drogę Krzyżową**. Za to Cię kocham.... Dawid i Mateusz. Gloria tibi Trinitatis: 2004-02-27, 10:21:39*

www.bosko.pl/credensik/?art=386

⁸ Rzadko w tym typie użyć wyrażeniu temu towarzyszą środki leksykalne i gramatyczne odzwierciedlające dystans czasowy, charakteryzujący użycia typowych nazw wydarzeń historycznych, choć i tak się zdarza, np.:

*Święta Weronika uczyniła to w czasie Twojej **drogi krzyżowej**. Otarła skutki fizycznego cierpienia.*

www.mbkp.info/lit/wp/droga3.html

***Droga krzyżowa** Pana Jezusa była modlitwą. Sam przecież tego uczył, że prawdziwa modlitwa prowadzi do przyjmowania woli Boga, przebaczenia i całkowitego oddania się w ręce Ojca.*

www.wydawnictwo.pl/index.php?co=oremus

*Wyobraźmy sobie tę **Drogę Krzyżową** z przed dwóch tysięcy lat... Tamten Wielki Piątek. Piątek miłości Boga do Człowieka.*

www.wzch.vel.pl/kim-jestesmy/rekolekcje-wielkopostne-2007/droga-krzyzowa.html

Na ogół *Droga Krzyżowa* rozumiana jako ‘przejsię Jezusa Chrystusa, niosącego krzyż, od domu Piłata na Golgotę’ sytuowana jest poza czasem lub między czasami, jednocześnie „tam” i „tu”, „wtedy” i „teraz”, zgodnie z logiką nabożeństwa wielkopostnego, polegającego na duchowym uczestnictwie w tamtej Męce, czego językowym sygnałem jest

jąca pisać je – jako ortograficzne wyrazy pospolite⁹ – zasadniczo małymi literami, pozwalająca jednak „ze względów uczuciowych” stosować również litery duże (NSO PWN XLVI). Dotyczy to np. następującego użycia:

*Chciałbym zaznaczyć, że nie uważam tego wątku w książce Tolkiena za alegorię **Drogi Krzyżowej** na Golgotę. Znajduję tu tylko pewne nawiązania (...).*

www.elendili.pl/viewtopic.php?t=246&sid=0a4ae0163012938b73e0cf3c4bc284c4

Znaczenie przestrzenne ‘droga, którą przeszedł Chrystus, niosąc krzyż od domu Pilata na Golgotę’ występuje w polskich tekstach w dwu wariantach, jako „trasa, którą przebył Chrystus, w rzeczywistości Jerozolimy sprzed dwóch tysięcy lat”:

*Gdy szedł na śmierć w Wielki Piątek **drogą krzyżową**, sam spotkał się z płaczem kobiet jerozolimskich.*

www.niedziela.pl/artukul_w_niedzieli.php?doc=kalwaria-wasosz&nr=39

*Maryja także **szła tą Drogą Krzyżową**, niosąc swój niewidoczny krzyż.*

ww.mojageneracja.pl/2877433/blog/69833329647b392182d1ee

czas teraźniejszy, który można by nazwać *czasem teraźniejszym mistycznym*; językowemu odróżnieniu tego znaczenia od znaczenia ‘nabożeństwo’ służą na ogół tylko środki gramatyczne wskazujące na Jezusa Chrystusa jako wyłączny podmiot tej czynności – przydawki dopełniaczowe i zaimkowe oraz osobowe formy czasowników akomodowane przez grupy nominalne nazywające Zbawiciela:

*Panie Jezu, bierzesz ciężki krzyż na swoje ramiona i rozpoczynasz **drogę krzyżową**.*

www.horyzonty.misjesac.pl/content/view/585/89/

*Twoje upadki na **drodze krzyżowej**, Panie Jezu, są dla nas ostrzeżeniem, abyśmy nie trwali w grzechu.*

www.parcia-internetowa.pl/?dzial=11&pokaz=3-21k

*Rozważając w ten sposób **Drogę Krzyżową** Jezusa chcemy następnie w sposób bardzo spontaniczny wejść w naszą drogę życia. (...) Dziękujemy Jezusowi za cały ból i trud Jego **Drogi Krzyżowej** (...).*

www.mateusz.pl/ksiazki/ja-cd/ja-cd-313.htm

⁹ O terminach *ortograficzny wyraz pospolity* i *ortograficzna nazwa własna* por. Rogowska-Cybulska 2006.

i jako ‘trasa Chrystusa odtworzona w rzeczywistości współczesnej Jerozolimy na podstawie przekazów ewangelijnych’:

Czy Droga Krzyżowa, którą idą pielgrzymki przez Jerozolimę, jest tą samą drogą, którą przeszedł Chrystus? – Wytyczyli ją franciszkanie na podstawie Ewangelii i pism apokryficznych. Początek i koniec drogi są oczywiste – twierdza Antonia i Golgota. Ale którędy szedł Chrystus? Wybrano drogę najbardziej prawdopodobną. Wprawdzie zmienił się układ ulic, ale odwzorowanie drogi Chrystusa jest dość wierne.

www.gazetawyborcza.pl/1,75248,5045012.html

Pod koniec XIX wieku na wzór drogi krzyżowej w Jerozolimie zbudowano w Piekarach tę Kalwarię.

www.wiadomosci.archidiecezja.katowice.pl/2005/mails.php?idtem=105&idkat=07

Ulice Drogi Krzyżowej są obstawione sklepikami i straganami.

www.recogito.pologne.net/recogito_8/dookola.htm

Oba te warianty semantyczne podlegają jednak tej samej regule dotyczącej pisowni nazw „dzielnic, ulic, placów, rynków, ogrodów, parków, bulwarów, budowli, zabytków, obiektów sportowych itp., itp.”, której stosowanie wymaga niełatwego rozstrzygnięcia, czy pierwszy człon nazwy wielowyrazowej jest czy nie jest „nazwą gatunkową (rodzajową)” (NSO PWN XLII); choć w tekście tej reguły brak przykładów analogicznych do wyrażenia DROGA KRZYŻOWA, można powołać się na zawarty w części słownikowej przykład wyrażenia *Droga Królewska* (NSO PWN 142), uzasadniający pisownię również obu członów frazeologizmu *Droga Krzyżowa* dużymi literami.

Wspomniane wyżej 5 znaczeń frazeologizmu DROGA KRZYŻOWA wymagających dostosowywania pisowni do funkcji tego wyrażenia – tj. funkcji wyrazu pospolitego lub nazwy własnej – w konkretnym tekście to natomiast: ‘nabożeństwo...’, ‘trasa procesji drogi krzyżowej; szlak, którym chodzą procesje drogi krzyżowej’, ‘tekst tego nabożeństwa’, ‘14 plastycznych wizerunków (obrazów, rzeźb, płaskorzeźb) przedstawiających Drogę Krzyżową’ oraz ‘czwarta tajemnica bolesna różańca świętego’. W każdym bowiem z tych znaczeń wyrażenie DROGA KRZYŻOWA może z mniejszym lub większym prawdopodobieństwem wystąpić nie tylko jako wyraz pospolity, lecz także – zgodnie z zasadami polskiej ortografii – jako nazwa własna lub komponent dłuższej nazwy własnej.

I tak znaczenie ‘nabożeństwo’ może stać się podstawą indywidualnej nazwy – często cyklicznej – uroczystości religijnej, a w nazwach „impres międzynarodowych”

dowych lub krajowych, którym organizatorzy chcą nadać indywidualną nazwę” (NSO PWN XXXIX), należy pisać dużymi literami wszystkie człony, por.:

*Na III Gdańską **Drogę Krzyżową** ulicami miasta zaprasza arcybiskup Tadeusz Gocłowski, Ojcowie Dominikanie i prezydent Gdańska Paweł Adamowicz.*

miasta.gazeta.pl/trojmiasto/1,35612,5016771.html - 1 godzinę temu

*7 marca o godz. 17 odbędzie się na placu pielgrzymkowym w Sianowie tegoroczna Kaszubska **Droga Krzyżowa**.*

expresskaszubski.pl/zapowiedzi/2008/03/v-kaszubska-droga-krzyzowa-w-sianowie

*Wraz z Wielkim Postem powraca muzyczny projekt: „Rock’owa **Droga Krzyżowa**”.*

[www.kuria.lublin.pl/www/Rock’owa_Droga_Krzyżowa](http://www.kuria.lublin.pl/www/Rock'owa_Droga_Krzyzowa)

*16 marca w Łukowie odbyła się XVI Pokutna **Droga Krzyżowa**.*

www.radiopodlasie.pl/index.php?m=136&idw=2081&idk=2&arch=0&start_id=0&PHPSESSID=9b4dd...

Onimizacji może też podlegać znaczenie ‘trasa procesji drogi krzyżowej; szlak, którym chodzą procesje drogi krzyżowej’, por.:

*Teraz już pielgrzymi i turyści mogą korzystać z odnowionego szlaku **Kopaszewskiej Drogi Krzyżowej**.*

<http://www.krzywin.pl/index.php?pid=296>

Znaczenie ‘tekst nabożeństwa’ może występować w wariancie ‘tekst jako gatunek’, co powinno być sygnalizowane użyciem małych liter (inaczej niż w przytoczonym niżej cytacie), por.:

***Drogi Krzyżowe** zebrane w tym tomiku dają wspaniałą możliwość wejścia w najbardziej nawet ukryte i – zdawałoby się – niedostępne zakamarki ludzkiego serca (...).*

www.fnp.pl/main_joomla/index.php?option=com_virtuemart&page=shop.browse&category_id=9&Itemid=...

ale też w wariancie ‘tekst jako konkretna realizacja wymogów gatunkowych’, który wymaga wyróżnienia – zgodnie z regułami pisowni tytułów utworów lite-

rackich – pierwszego wyrazu dużą literą (co również w przytoczonym niżej cytacie nie nastąpiło), por.:

Publikowana „Droga Krzyżowa”, w opracowaniu Ks. Kanonika Stanisława Jaworowskiego jest owocem jego przemyśleń i nabożeństwa do Chrystusa zbawiającego człowieka na drzewie krzyża. Specyfiką tych rozważań jest zmieniona kolejność niektórych stacji. Droga Krzyżowa może być wykorzystana do prywatnego odprawiania, jak i w czasie nabożeństw z ludem.

<http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=628>

Z podobnym zróżnicowaniem semantycznym i będącym jego konsekwencją zróżnicowaniem ortograficznym spotykamy się też w wypadku znaczenia ‘odzwierciedlenie Drogi Krzyżowej w sztukach plastycznych’, które może pojawiać się w tekstach w wariancie apelatywnym typu ‘motyw’, por. np.:

Krzysztof Madoń realizuje wiele zamówień odbiorców niemieckich. Są to najczęściej szopki bożonarodzeniowe i komplety drogi krzyżowej do kościołów oraz figury świętych (...).

http://www.diablak.zawoja.pl/4_1999/16.html

Pierwsze Drogi krzyżowe powstały w Niderlandach: w Louvain (1503), Vilvorde i Malines.

<http://archiwum.wiz.pl/2001/01043000.asp>

oraz w wariancie proprialnym typu ‘konkretna, autorska realizacja tego motywu’, por.:

W parku klasztornym, który otacza z trzech stron mury Sanktuarium (dawne fosy fortecy), zbudowano w latach 1900-1913 drogę krzyżową, wykonaną według projektu Stefana Szyllera. Odlane w brązie figury 14 stacji są dziełem rzeźbiarza Piusa Welońskiego.

www.mati.com.pl/jasnagora/?strona,menu,pol,dzis,0,0,1532,droga_krzyzowa,ant.html

Rozważania Pawła Piotrowskiego, zilustrowane „drogą krzyżową” – pędzla wybitnego artysty i współczesnego malarza, prof. Stanisława Rodzińskiego, Rektora ASP.

www.salwator.com/?d=start,produkt,489,72,1,0

Wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* ‘czwarta tajemnica bolesna różańca świętego’ też możemy użyć w funkcji nazwy części nabożeństwa, por.:

*Mili Państwo,
oto przydział tajemnic na październik:
KÓŁKO NMP GIETRZWAŁDZKIEJ
1. tajemnica radosna „Zwiastowanie Najświętszej Maryi Pannie” oraz
Credo - pan Legs
(...)
4. tajemnica bolesna „Droga krzyżowa Pana Jezusa” – pan Mariusz (...)*

<http://forum.fidelitas.pl/viewtopic.php?p=48590&sid=c88dbf211b9bcc242cb3887e5eb74324>

lub w funkcji tytułu fragmentu tekstu, por.:

*Różaniec (tajemnice bolesne) z Janem Pawłem II.
(...)
Droga Krzyżowa
Pan Jezus dźwiga krzyż, a nas zachęca, abyśmy Go naśladowali. Jeśli kto chce iść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech co dnia bierze krzyż swój i niech Mnie naśladuje! (Łk 9,23)
Nasz Pan ma prawo tego od nas oczekiwać, bo przecież to On wziął na swoje ramiona wszystkie nasze niedole. Dla tych, którzy dźwigają swoje krzyże jest wielką łaską, jeśli swój krzyż widzą w Jego krzyżu. W osiągnięciu tej łaski bardzo nam pomaga modlitwa różańcowa.
Jan Paweł II uczy nas w swoim Liście Apostolskim o różańcu: W te same dziesiątki różańca nasze serce może wprowadzać wszystkie sprawy, które składają się na życie człowieka, rodziny, narodu, Kościoła, ludzkości. Sprawy osobiste, sprawy naszych bliźnich, zwłaszcza tych, którzy są nam najbliżsi, tych, o których najbardziej się troszczymy. W ten sposób ta prosta modlitwa różańcowa pulsuje niejako życiem ludzkim.*

modlitwa-modlitwy.blogspot.com/2007/10/raniec-tajemnice-bolesne-z-janem-pawem.html

a nawet w funkcji nazwy fragmentu różańca rozumianego jako gatunek tekstu, choć dla takiego znaczenia nie znalazłam w Internecie bezpośredniego potwierdzenia.

W tym pierwszym „różańcowym” znaczeniu wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* powinniśmy chyba rozpoczynać oba człony małymi literami, w myśl zasady, że „nazwy wszelkich nabożeństw (w tym mszy) zapisujemy zasadniczo małą literą”

(Przybylska, Przyczyna (red.) 2004: 21), choć dla nazw części mszy świętej, też zapisywanych zasadniczo małą literą, wyjątek stanowią „te nazwy, które są zarazem tytułami tekstów liturgicznych składających się na mszę świętą”, ponieważ nazwy takie „zapisujemy wielką literą, tak jak w tytułach pierwszy wyraz” (ibidem 22). Znaczenie ‘tytuł fragmentu tekstu’ powinno być wyróżniane literą dużą w zapisie pierwszego komponentu wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA*, zaś w znaczeniu ‘fragment struktury gatunkowej różańca’ oba człony powinny być pisane małymi literami.

Liczne problemy poprawnościowe związane z semantyką i ortografią wyrażenia *DROGA KRZYŻOWA* wynikają – choć brzmi to paradoksalnie – z jego olbrzymiej popularności we współczesnej polszczyźnie.

Źródłem problemów semantycznych jest spontaniczny rozwój znaczeniowy tego wyrażenia, przebiegający zgodnie ze schematem wieloznaczności mieszanej, częściowo gwiaździstej (radialnej), częściowo łańcuchowej (Apresjan 1980: 233–234), co – wobec znacznego rozbudowania owej wieloznaczności – sprawia, że w świadomości użytkowników języka znaczenia te nie są odbierane jako dostatecznie różne.

Jednak przyczyn kłopotów ortograficznych, jakie sprawia piszącym wyrażenie *DROGA KRZYŻOWA*, upatrywać należy nie tylko w jego skomplikowanej semantyce, lecz także w drobiazgowości i niejednoznaczności polskich przepisów ortograficznych dotyczących stosowania dużych liter dla odróżniania nazw własnych od wyrazów pospolitych oraz różnych typów nazw własnych (Rogowska-Cybulska 2006).

Bibliografia:

Współczesne słowniki polszczyzny ogólnej (i hasła, pod którymi rejestrują one wyrażenie *droga krzyżowa*):

ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, t. 1-2, pod red. M. Bańki, Warszawa 2000 [s.v. *droga*].

PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, pod red. H. Zgólkowej, t. 1–50, Poznań 1994-2005 [s.v. *droga* 4 i *krzyżowy*].

SJPD – *Słownik języka polskiego*, t. I-XI, pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1958-1969 [s.v. *droga* 4 i *krzyżowy* 2].

SJPSzym – *Słownik języka polskiego*, t. 1-3, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1978-1981 [s.v. *droga* 4 i *krzyżowy* 2].

SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa 1996 [s.v. *droga krzyżowa*].

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2003 [s.v. droga 3].

Inne słowniki i opracowania:

J.D. Apresjan, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, przełożyli Z. Kozłowska i A. Markowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980.

W. Chlebda, *Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*, Opole 2005.

R. Grzegorzczkowska, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, wyd. 3., popr. i rozsz., Warszawa 2001.

A. Kubiak-Sokół (wyb. i oprac.), 2007, *Poprawnie po polsku. Poradnik językowy PWN*, Warszawa.

NSO PWN – *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, oprac. zasad pisowni i interpunkcji polskiej E. Polański, Warszawa.

R. Przybylska, W. Przyczyna (red.), 2004, *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tamów.

E. Rogowska-Cybulska, 2006, *Nazwy własne w polskiej ortografii*, [w:] *Письменность славян: прошлое, настоящее, будущее*, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Gdańskiego, Красноярский Государственный Университет Факультет Филологии и Журналистики, Gdańsk – Красноярск, s. 110-126.

K. Wyrwas (red.), *www.poradniajęzykowa.pl*, Katowice 2007.